

Muhakkak biz indirdik onu. Yani oku da ancak bize secde ve ibadet et. Çünküyüce şanımla biz indirdik onu, o okunan Kur'ân'ı. İlâhî kudret her kuvvetin üstünde, her kemâli içine almış olduğuna uyarmak için "azamet nûnu"yla "Biz indirdik onu." buyurulması indirenin büyüklüğünü ifade ederken, indirilenin şanını yüceltmeyi de ifade eder. İndirilenin ismi açıklanmıyarak (hu) zamiriyle işaret olunması da onun açıklanmasına lüzum olmayacak şekilde zihinlerde bilinmiş olduğuna işaret olması itibarıyla şânının yüksekliğine ikinci bir uyarı; sonra Kadir gecesinde indirildiğini beyan ile Kadir gecesinin kadir ve faziletinin anlatılması da yine onun kıymet ve şerefine açıklamaktır. 'nın aslı 'dır. hükmü tahkik ile kuvvetlendirir. Onun ismi olarak müsnedün ileyh, fiil ve fâil bir fiil cümlesi olarak haberi olduğundan, isim ve haber toplamı olan bir fiil cümlesini içeren bir isim cümlesidir ki müsnedün ileyh olan mütekellim (birinci şahıs) zamiri bir mübtedâ, bir de fâil olarak tekrar etmiş olmakla içiçe iki hükmü içine alan kuvvetlendiren bir ifadedir. Meânî İlmî'nde malum olduğu üzere bu çeşit cümleler kasr (tahsis) veya hükmü kuvvetlendirme ifade ederler. Yalnızca bir isim cümlesi bile devam ve sâkıt olma ifade ettiğinden bu ve benzeri cümleler, (inne) ve isim cümlesi ve isnadın tekrar etmesi sebebiyle üç katlı bir tekit ve yerine göre de tahsis ifade eden çok sağlam cümlelerdir. (hû) zaminin merciine gelince, tefsircilerin çoğunluğu Kur'ân'a râcidir demişlerdir. Buhârî'de zikredilmiş olan da Kur'ân'dan kinayedir. Râzî, bunda tefsircilerin ittifakını söylemiş. Cibrî'le veya diğerine ait olduğunu söyleyenler yok değilse de, onları yalan saymamıştır. Şihâb, "zayıflığından dolayı" demişe de, mânâ itibarıyla hakiki bir ihtilaf saymadığı için olması gerekir. Zira Kur'ân'a dönmesi ile Cibril'e dönmesi birbirini gerektiriyor demektir. Diğer vecihlerde, Kur'ân: Kur'ân'ın tümüne de bir kısmına da söyleneceği doğru olduğu için "o Kur'ân" mefhumuna girer. Alûsî'nin naklettiği üzere Hattâbî zamiri Allah Teâlâ'nin "oku" sözüne işaret olduğunu ve ondan dolayı bu sûrenin ondan sonraya konulduğunu söylemiştir. Kâdî Ebû Bekir İbnü'l-Arabî de bunu beğenmiş: "Bu gerçekten güzeldir." demiştir. "Oku", Kur'ân'ın ilk inen âyeti olduğundan dolayı, onun inişi Kur'ân'ın indirilmeye başlaması demek olacağı için zaminin ona gönderilmesi de hakikatte çoğunluğun görüşüne aykırı olmaz. Ancak zaminin mercii ön&ecik sûrede geçmiş olması itibarıyla "o Kur'ân'ı" demek gibi lafız itibarıyla da sarih (açık) olmuş olur. Ve inzali, inzale başlamakla yorumlamaya ihtiyaç kalmaz. Çünkü Kur'ân'a râcidir, diyenlerin bir kısmı, Şâbî'den rivayet edildiği üzere indirilmeye başlanmakla tefsir etmişler ve demişlerdir ki, bütün Kur'ân'ın tamamı bir gecede değil, yirmi üç senede peyderpey nazil olduğu bilindiğinden "Ramazan ayı ki, onda Kur'ân indirildi." (Bakara 2/185) âyetinde olduğu gibi burada da maksadın, yirmi üç sene devam eden indirilişin başlangıcı olması gerekir. Onun için zaminin ilk nazil olan "oku" emrine nisbeti aynı mânâyı daha çok açıklık ile ifade etmiş olmakla beraber indirilişi, ilk indiriliş ile yoruma ihtiyaç bırakmayan güzeli bir mânâ olur. Ve sûrenin Mekî ve Medenî olması rivayetlerinin ikisine de uygun düşer. Bundan başka sûrenin Medenî olması rivayetine göre acizâne anlayışına

daha yakın görülen bir ihtimal vardır ki, o da bu zamirin süresinin sonundaki "Eğer bundan vazgeçtiler, onu perçinleminden yakalarız." (Alâk, 96/15) ¸yetindeki "sef" kelimesine r¸ci olarak o vaadin Bedir harbinde yerine getirilmesine işaret olmasıdır. Bu şekilde Ebu Cehil'in o yalancı, canî kafasının kesilip cehenneme doğru sürüklendiği Bedir başarısının nüzü (inmesi)ne işaret olarak "Eğer Allah'a ve (hak ile batılın) ayrıldığı gün, iki topluluğun karşılaştığı (Bedir) günü kulumuza indirdiğimize iman etmişseniz." (Enfal, 8/41) ¸yetinin m¸n¸sında olmuş olur. "Yevm" (gün), geceyi de i¸ine aldığı i¸in, bundan Bedir vakası Kadir gecesinin sabahında olduğu ve bu yüksek vaadin yerine getirilmesi yevme'l-fürk¸n (hak ile batılın ayrıldığı gün) olan o günün gecesinden başladığı da anlaşılır. "Ramazan ayı ki insanlara yol gösterici, hidayeti, doğruyu ve yanlış biribirinden ayırd edip a¸ıklayıcı olarak Kur'an o ayda indirilmiştir." (Bakara, 2/ 185) ¸yeti de bu m¸n¸ ile tefsir olunabilir. ¸uünkü Bedir vakası da Ramazan ayının onyedinci günü olmuştur. Al¸s¸'nin kaydettiği üzere Kadir gecesi Ramazan'ın onyedinci gecesi olduğu, ¸uünkü Bedir vakası onun sabahında vuku bulduğu Hasen'den de rivayet edilmiştir. Şu kadar ki bu ancak sürenin Medine'de indiği rivayetine göre sahih olabilir ve ¸oğunluğun tercihin göre Kadir gecesinin Ramazan'da olmasına zıt olmaz. Fakat bir hayli hadislerin delaletine göre Ramazan'ın son on gününde aranması ve en ¸ok yirmi yedinci gece olması hakkındaki rivayetlere uygun olmaz. Mekke¸ olması rivayetine de uymaz. Medine¸ olmasını tercih edenlerin asıl yönü de bu olması gerektir. Bununla beraber Cuma gününde duanın kabul edildiği saatin gizlendiği gibi Kadir gecesinin de bütün sene i¸inde gizlenmiş olduğu, bilhassa Ramazan'da ve özellikle son on gününde teklerde veya ¸iftlerde, özellikle yirmi yedisinde olması da en galip ihtimal bulunduğu hakkındaki en sağlam rivayet düşünülünce Kadir gecesi Bedir gecesinden ibaret demek değil, fakat Bedir gecesi Kadir gecelerinden biri idi. O sene Kadir, Ramazan'ın onyedisine rastlamıştı, diye anlamak daha doğru olur. Şu halde bütün görüşlere ihtilafsız ş¸mil olacak şekilde en kesin ve ittifak edilmiş olan m¸n¸, zamirin tüm veya kısm¸ mutlak Kur'¸n'a döndürümesidir. veya Bedir de bu m¸n¸ dahilinde birer yakın ihtim¸lidirler. İnzalin m¸n¸sına gelince: İbnü Cerir ve diğerlerinde zikredilmiş olduğu üzere ¸oğunluk rivayet tefsirleri İbnü Abbas'tan şu ifadeleri nakletmişlerdir: 1- İkrime'den: Kur'¸n hepsi birden olarak Ramazan'da, Kadir gecesinde dünya semasına indi. Sonra Allah yerde bir şey yapmak, vahyetmek istedik¸e ondan indirdi, ta ki topladı. 2- Hak¸m b. Cübeyr'den: Kur'¸n bir gecede yüksek semadan, dünya semasına tamamı olarak indi. Sonraki senelerde ayrıldı ve İbnü Abbas "Yıldızların mevkilerine yemin ederim." (V¸k¸a, 56/75) ¸yetini okudu, ayrı ayrı, par¸a par¸a nazil oldu, dedi. 3- Said b. Cübeyr'den: Kur'¸n, tamamı birden olarak Kadir gecesinde dünya semasına indi de yıldızların mevkiinde oldu, Allah onu Resulüne bir kısmı, bir kısmının ardınca indiriyordu deyip sonra: "İnk¸r edenler: 'Kur'¸n ona bir defada indirilmeli değil miydi?' dediler. Biz onunla senin kalbini sağlamlaştırmak i¸in onu böyle (par¸a par¸a indirdik) ve onu ağır ağır okuduk." (Furkan, 25/32) 4- Kur'¸n'ın, tamamı bir defada indi, dünya semasında Beyt-i İzzet'e kondu ve onu Cebrail (a.s.) Muhammed (s.a.v.)'e kulların kel¸mının ve amellerinin cevabıyla indirdi. Ayn¸'nin "Buhar¸ Şerhi"nde ifadesine göre tamamı olarak Kadir gecesinde Levh-i Mahfuz'dan dünya semasına indirildi de Beyt-i İzzet'e kondu, Cebrail (a.s.) onu sefere (k¸tip melekler)ye yazdırdı, sonra da Cebrail onu Peygamber'e par¸a par¸a indiriyordu. Başî ile sonu arası yirmi ü¸ sene oldu. İbnü Cerir'de

Şâbî'den de iki rivayet vardır: 1- Bize ulaştı ki, Kur'ân tamamen birden olarak dünya semasına indi. 2- Kur'ân'ın ilki Kadir gecesinde indi. Onun için tefsirler de başlıca bu iki vecih üzere yürümüşlerdir. Birincisinde zamir Kur'ân'ın tamamına râci ve inzal (indirme), bilindiği üzere bir defada indirmek mânâsında; ikincisinde ise indirmenin başlangıcı mânâsına olmuş oluyor. Zamirin "oku" emrine gönderilmesi de bu ikinci mânâyı daha açık ve hiç yorumsuz olarak ifade etmiş oluyor. Üçüncü olarak arzettiğimiz üzere "sef" kelimesine gönderilerek Bedir'e işaret olması da, Medenî olması rivayetine göre, en yakın ve en uygun bir mânâ görünüyor. Kur'ân'a nisbet olunan inzalin mânâsı, Bakara Sûresi'nin başında da geçtiği üzere gayb âleminden, şehadet (görünen) âlemin açıklamak demek olduğu için, Kur'ân'da gelecekle ilgili olarak bildirilen bir vaad ve tehdidin yerine getirilmesi, haber verilen bir hadisenin fiile çıkarılması mânâsında da doğrudur. Kadir gecesinde, yani Kadir gecesini indirdik, yahut Kadir gecesini hakkımda indirdik. Çünkü bazıları zamiri bu sûre mânâsına Kur'ân'a döndürerek bu sûreyi Kadir gecesini hakkımda, yani Kadir gecesinin şeref ve faziletini açıklamak için indirdik meâlinde tefsir etmişlerdir ki, muzafın hazfine veya harf-i cerrini sebebiğe yormuşlardır demek olur. Gerçi bundan sonraki âyetler Kadir gecesinin hayır ve faziletini beyan etmek için sevk edildiği için bu sûrede bu mânâ da yok değildir. Fakat bu âyeti buna yormak eksiktir. Zira doğrudan doğru zarflık mümkün iken sebebiğe veya muzafın hazfine gitmek zahirin tersi olduğuy gibi, sûrenin asıl sevki doğrudan doğruya gecenin kadrinden önce onda indirilmiş olan indirilenin, yani zamirin merciinin kadr ve şerefini açıklamak için olması gerekirdi. Yoksa o Kur'ân'ın Kadir gecesinde indirildiği söylene meden doğrudan doğruya Kadir gecesinin faziletini açıklamaya geçildiği şekilde Kadir gecesinin en büyük feyzinden sükut edilmiş olacağı gibi sûrenin endinden öncesiyle olan ilgisi gözetilmemiş, tertipte buraya konulmasının hikmetine işaret edilmemiş olur. Önceki mânâda ise sûrenin zevki yukarıda kırâeti emredilen Kur'ân'ın kadrini beyan için olup, gecenin fazileti onun içinde bundan sonraki âyetlerin mâsîka lehi (kendisi için sevk edileni) olduğundan gerek öncesine, gerek sonrasına ilgisi tamdır. Onun için rivayet bakımından da, dirâyet bakımından da güvenilen taraf birincisidir. Kadir, fiilin masdarı olarak esas, güç yetirmek demek olup, hüküm, haya, takdir, şeref ve azamet, baskı yapmak mânâlarına gelir. Râzî der ki, kadr ve kader birdir. Ancak sükun ile masdar, üstün ile isimdir. Kadir gecesini denilmesinde de tefsirciler bu mânâlardan her birine göre birkaç vecih beyan etmişlerdir: BİRİNCİSİ: İbnü Cerir'in Mücahid'den naklettiği vechile hüküm gecesini demektir ki Dühan Sûresi'nde "Biz O'nu mübarek bir gecede indirdik. Çünkü biz uyarıcıyız. (O gecede) Her hikmetli emir onda ayırt edilir." (Duhan, 44/3-4) buyurulduğu üzere her hikmetli emrin, yani ilâhî takdirde hükmedilmiş işlerin, yahut birçok işlere hükmeden büyük muhkem emirlerin farkedildiği, ayırt olunduğu mübarek gece demektir. Zira pekçok tefsircinin görüşüne göre o mübarek gece, Kadir gecesidir. Şaban'ın yarı gecesini olan Beraat gecesini diyenlere göre de orada söz geçmişti (Duhan, 44/3-4 âyetine bkz.) Bu mânâ ile çokları Kadir gecesini demek, takdir gecesini demek olduğunu söylemişlerdir. Fakat varlıkların işlerinin ve hükümlerinin takdirlerini ve vakitlerini tayin mânâsına asıl takdir ezelî olduğu için burada kastedilen o hüküm ve takdirin açıklama ve yerine getirilmesi ile hüküm ve kaza

olması lazım gelir. Âyette (ayırt edilir) buyurulması da buna delalet eder. Kader ve kaza biri diğçerinin mânâsına da kullanıldığı için bazıları kaza, bazıları da hüküm diye ifade etmişlerdir. Bunu bir sene zarfındaki eceller ve rızıklar gibi işlerin kazası diye kayıtlayarak tarif etmek bazı rivayete dayanarak yayılmış ise de "Her hikmetli emir"den açıkça anlaşılan yalnız bir sene ile kayıtlanmış değil, birçok senelere, asırlara ve devirlere ilgisi olan mühim ve büyük işlerdir. Mesela Kur'ân'ın nüzulü senelerce devam etmesi takdir edilmiş, hükümleri kıyamete kadar eserlere ve senelere hâkim; peygamberlik, aynı şekilde Bedir, bütün İslâm fetihlerinin başlangıcı olan bir zafer. Kadir gecesinin asıl kıymeti de böyle feyzi içeren hikmetli emirlerin yerine getirildiği hüküm ve kaza gecesi olmasındadır. İKİNCİSİ: Zührâ'den rivayet edildiği üzere Kadir, bizim de kadir ve haysiyet tabir ettiğimiz üzere şeref ve azamet mânâsına olmasındır ki, azamet ve şeref gecesi demek olur. Çünkü "Bin aydan hayırlıdır." ÜÇÜNCÜSÜ; Tazyik (sıkıştırmak, daraltmak) mânâsına olmasındır ki, tazyik gecesi demek olur. Zira o gece inen meleklerle yer dar gelir denilmiştir. Bu bize şunu ifade eder ki büyük, şerefli olayların ortaya çıkmasının sonundaki hayır ve selâmetin yüceliği oranında büyük bir şiddet ve tazyik ile ilgilidir. Nitekim Kur'ân'ın inişi de meleğin şiddetli baskını ile başlamıştı. Şu halde Kadir gecesinde bu üç mânânın üçü de var demektir. Bu sûrede "Kadir gecesi" ünvanının üç defa zikredilmiş olması da buna bir işarettir. 2. Ve ne bildirdi sana, nedir Kadir gecesi? Yahut "Bildin mi nedir Kadir gecesi?"; yani o Kadir gecesi öyle büyük bir gecedir ki, sırf senin kendi dirayetine kalsaydı onun mahiyetini, kadrinin derecesini bilemezdin. Fakat o ineni biz indirdiğimiz gibi, bunu da aşağıda olduğu gibi biz bildirdik. Bu şöyle de ifade olunabilir: "Bildin mi hem ne kadir gecesi?" 3. "o Kadir gecesi". (Bu, âyetleri altı sayan Mekî ve Şâmî'de bir âyettir). Bin aydan daha hayırlıdır. O gece amel, ibadet ve mücâhede ile erilecek olan hayır ve sevap, onsuz bin ay amel ile kazanılacak olan hayır ve sevaptan daha çok, daha fazla hayırlıdır. Bir sınır ve miktar ile tayin ve tahdit edilmeyecek kadar çok hayırlıdır. Artık ne kadar daha çok hayırlı olduğunu Allah bilir. Bu sırf Allah Teâlâ'nın Muhammed ve ümmetine bir lütfu ve ihsanıdır. Bu tafdil (üstün gösterme) için en az olarak bin adedinin ölçü olarak gösterilmesi tahsis için değil, çoğaltmak içindir. Böyle iken bir seneden veya bin asırdan denilmeyip de "bin ay" deyip özellikle ay ile ifade olunmasının sebebine gelince, bu hususta birkaç rivayet vardır: 1- İbnü Münzir'in ve İbnü Ebi Hâtim'in ve "Sünen"de Beyhakî'nin Mücahid'den rivayet ettikleri vechile; Hz. Peygamber (s.a.v.) İsrailoğulları'ndan bir erin Allah yolunda bin ay silah giyinmiş olduğunu anlatmıştı. Müslümanlar buna şaşılar ve amelleri kendilerine pek küçük göründü. Allah Teâlâ da bu sûreyi inzal buyurdu. 2- İbnü Ebi Hâtim'in Ali b. Urve'den rivayetine göre: Resulullah (s.a.v.) bir gün İsrailoğulları'ndan dörüt kişinin seksen sene Allah'a ibadet edip, göz açıp kapayacak kadar bir zaman günah işlemediklerini anlatmış, Eyyûb'ü, Zekeriyya'yı, Hazkil b. Acûz'u, Yuşâb. Nûn'u zikretmişti. Ashab-ı kiram buna hayret ettiler. Bunun üzerine Cebrail gelip "Ey Muhammed, ümmetin o birkaç kişinin seksen sene ibadetinden hayrete düştüler. Allah Teâlâ sana ondan daha hayırlısını indirmiştir." diye sûresini okudu da, "İşte bu senin ve ümmetinin hayran kalışınızdaki daha hayırlıdır." dedi. Resulullah da sevindi. 3- İmam Mâlik'in "Muvatta"da naklettiğine göre Resulullah'a ümmetlerin ömürleri gösterilmişti. Resulullah kendi ümmet fertlerinin ömürlerini kısa sayarak başkalarının uzun ömürde

yaptıkları amellere yetişememelerinden endişe etmişti. Allah Te'âlâ; da ona Kadir gecesini verdi ve onu diğer âmetlerin bin ayından daha hayırlı kıldı. Bu rivayetlere göre bin ayın tahsisi seksen kâsur senenin bu âmet içinde bir insan içinde; öğünlük itibarıyla uzun bir olmasına işaret demek olur. 4-Tirmizî, İbn Cerir, Hâkim, Taberânî ve İbn Merdâvî'ye ve "Delâil"de Beyhakî, Kasım b. Fadl Haddâdî, tarîkıyla Yusuf b. Sa'd (bazılarında Yusuf b. Mâzî, İbn Cerir'de İsa b. Mâzî)'den Hz. Hasan b. Ali (r.a.)'ye isnad edilen bir hadis rivayet etmiştir: Yusuf b. Sa'd demiş ki: Muaviye'ye biatten sonra Hasan b. Ali'ye bir adam kalktı da âminlerin âzlerini kararttı, yahut "ey âminlerin âzlerini karartan!" dedi. (İbn Cerir'in lafzında: İsa b. Mâzî dedi ki: Hasan b. Ali (r.a.)'ye: "Ey âminlerin âzlerini karartan, kalktın da şu adama, yani Muaviye b. Ebi Sâfyan'a biat ettin?" dedim) bunun âzerine Hz. Hasan şâyle dedi: "Allah sana rahmetle muamele etsin", beni azarlama, ânkâ; Peygamber (s.a.v.) hazretlerine âyada Beni âmeyye minberi âzerinde gâsterildi, bu fenasına gitmişti, bunun âzerine nazil oldu. "Muhakkak biz sana Kevser'i verdik." (Kevser, 108/1) Ey Muhammed, yani cennette bir nehir, hem de yani o Kadir gecesi âmeyyeoğullarının melik olacağı bin aydan hayırlıdır ey Muhammed" ve bunu rivayet eden Kasım, hakikatte âmeyyeoğullarının saltanatını hesap ettik bin ay ediyor, ne fazla ve eksik, dedi, demişlerdir. Buna göre "bin aydan hayırlıdır" â; yeti, Emevî; devletin maddetine ve aynı zamanda onun da bir hayır olduğuna işaret etmiş ve gaibden haber veren bir mucizeyi de içinde; almış oluyor. Hz. Peygamber'in minberi Medine'de konulmuş olduğu içinde; bazıları bundan şârenin Medenî; olduğuna delil getirileceğini de şâylemişlerdir. Bir takımlarının zannetmek istedikleri gibi Emevîler'in mutlaka kâ; â; ne değil, onlara hayır isbat etmiş olması itibarıyla lehlerinde demek olanı bu hadisin sıhhati tesbit edilebilmiş olsaydı da "bin ay"ın mâ; sını ve tahsis edilmesinin sebebini tefsir içinde; en â; ilk bir delil olurdu. Fakat sıhhati tesbit edilememiş, ancak zayıf mı, yoksa mâ; nker mi olduğunda ihtilaf edilmiştir. Tirmizî; der ki: Bu, bir garib hadistir, biz bunu ancak bu şekil ile tanıyoruz. Ve Kasım b. Fadl hadisinden Yusuf b. Sa'd'den: "Bir de Kasım b. Fadl'dan, Yusuf b. Mâzî'den denilmiş. Kasım b. Fadl Haddâdî; sikadır. Yahya b. Sa'd ve Abdurrahman b. Mehdî; onu doğrulamışlardır. Fakat Yusuf b. Sa'd bilinmeyen (meccedil; hul) bir adamdır. Biz ise bu hadisi bu lafız ile ancak bu â; nden tanıyoruz". Bunun â; zeti "Dâ; Mensur"da da zikredildiği â; zere zayıf demektir. Suyûcî; "İtkan"da der ki: "Bu hadis ile şârenin Medenî; olduğuna delil olunuyorsa da Mâ; zenî; bu hadise mâ; nker demiştir." Bununla beraber Alî; 'nin naklettiği â; zere Hatî; b, İbn â; Abbas'tan da ve aynı şekilde İbn â; Mâ; zeyyeb'den de şu lafız ile tahrir eylemiş: Allah'ın Nebisi (s.a.s.) dedi ki: "Bana â; yada â; meyyeoğulları gâsterildi, minberime ccedil; ikıyorlardı, bu bana ağır geldi bunun â; zerine, indirildi." ve Celâ; leddin Suyûcî; "Dâ; Mensur"da bunu da zikrettikten sonra: "Şu halde Mâ; zenî; nin, o hadis mâ; nkerdir, gâ; râ; şâ; nde bence tereddâ; t vardır" diye inkâ; rdan â; z ccedil; evirerek zayıflık ile yetinmek istemiştir. İbn â; Cerir de 'nin tefsirinde gerek İsrailoğulları â; bidi ve gerek bu Emeviyye hadisi rivayetini de zikrettikten sonra bu gâ; râ; şler içinde tenzilin (indirmenin) zâ; hirine en yaraşan gâ; râ; ş, Kadir gecesinde amel, Kadir gecesi bulunmayan bin ay amelden daha hayırlıdır, diyenlerin gâ; râ; şâ; dâ; r. Diğer gâ; râ; şler birtakım batıl mâ; nâ; ların davalarıdır ki, onlara ne haberden, ne akıldan, ne de tenzilde mevcut bir delalet yoktur, diye karar vermiştir. Bâ; yle karar vermek ise rivayet ettiği o haberleri red ve inkâ; r demek olduğu cihetle, bu da Mâ; zenî; 'ye iştirak etmiş

demektir. Tarihe müracaat edildiği surette de ilk bakışta hesapça bir uyuşmazlık görülür. Zira bin ay, seksen üç sene dört ay eder. Halbuki Hz. Hasan'ın emirliği Hz. Muaviye'ye teslimi tarihi olan kırk bir senesi Rebîülevvel'inden veya Rebiülâhir'inden veya Cemaziyelûlâ'sından itibaren Emeviler'in sonuncusu olan İkinci Mervan'ın öldürüldüğü yüz otuz iki senesi sonuna kadar sayıldığı takdirde Emeviyye devletinin müd deti doksanbir sene on ay yahut dokuz yahut sekiz ay eder ki bin yüz yahut bin yüz bir yahut bin yüz iki aya ulaşır. Bu halde arada en az yüz ay kadar bir fark var demektir. Bununla birlikte bu konuda selahiyet sahibi olan İbnü Esir ve Kâdî Cemaleddin ve Ebu'l-Fidâ gibi tarihçiler bu farkın önemli olmadığına kani olarak anılan hadisi kabul edip nakletmişlerdir. Nitekim Ebu'l-Fidâ şöyle der: Emevî devleti halifeleri ondörttür. Birincileri Muaviye b. Ebi Süfyan ve sonuncuları Mervan Ca'dî'dir ve devletlerinin müd deti doksan küsur senedir. Bu ise yaklaşık bin aydır. Kâdî Cemâleddin b. Vasıl (r.a.) der ki: İbnü Esir tarihinde şöyle demiştir: Hz. Hasan Kûfe'den yürüdüğü zaman ona bir adam rastladı da, "ey müminlerin yüzlerini karartan" dedi. O da: Beni bana kınama, çünkü Resulullah (s.a.v.)a rüyasında gösterilmişti ki Ümeyyeoğulları onu minberine adım adım çıkıyor, bu onun gücüne gitti, bunun üzerine Allah Teâlâ ve âyetlerini inzal buyurdu. Görülüyor ki bu tarihçiler buna karşı çıkmayıp "bin ay"ın yaklaşık olarak Ümeyyeoğulları'nın saltanatına işaret olmasını yeterli görerek hadisi tarih açısından kabul etmişlerdir. Buna göre asıl maksat anlaşılmış, adedi kesin değildir, Emevî devletinin saltanatının sayılı olan hayırlılığına ve müd detine yaklaşık bir işaret ile Peygamber'e verilmiş olan Kadir gecesinin sınırsız olan hayrını beyandır demek olur. Tarihçiler, zayıf olan rivayetleri de kaydedegeldikleri için bundan haddi zatında hadisin sıhhatini kabul etmek lazım gelmezse de tarih açısından yapılacak itiraza bir cevap teşkil etmek itibarıyla bunun bir önemi bulunduğu da inkâr olunamaz. Bu bakımdan anılan hadis münker sayılmaması gerekir. Ancak Tirmizî'nin Kasım b. Fadl sika (doğru kişi)dır demesine, onun ise Ümeyyeoğulları saltanatının ne fazla ne eksik bin ay olarak hesap edilmiş olduğunu söylemesine göre bunun yaklaşık değil, tam olması gerekir. Şu halde tarihçilerin sözü ile bunu nasıl bağdaştırmalı veyahut hangisini tercih etmeli sorusu ortaya çıkar. Bizim kanaatimize göre hadisçinin, inanılır bir hadisçi olması itibarıyla tahkiki; tarihçinin tarihçi olması itibarıyla takrîbinden daha tercih edilir olması lâzım gelir. O halde bilinen tarihe karşı bunun sebebi ne olabilir? Bunda fikrimizce üç sebep ihtimallidir: BİRİNCİSİ: Hadisin bazı rivayetinde "minberine çıkıyorlar", bazı rivayetinde "onun minberini gönülleri çekiyor" lafızlarıyla ifade edilmiş olduğuna göre mefhumu Emeviler'in minbere çıkışı, yani saltanatta terakkisi müd deti üzerindedir. Bu ise Hişam b. Abdilmelik ile son bulmuş, ondan sonraki sekiz sene yıkılma devri, yani minberden iniş zamanı olmuştur. Hz. Muaviye'nin istiklali kırk bir sene Cemâziyelûlâ'sında, Hişam'ın öldümü yüz yirmi beş senesi Rebiülevvel'inde olduğuna göre toplamı seksen üç sene on ay eder. Bundan ikinci Muaviye'nin istifası ile Mervan'ın melik olmasına kadar geçen zaman fasılası gibi beş-altı ay müd det çıkarılınca geriye tam seksen üç sene dört ay kalır ki, bu da Kasım'ın da dediği gibi ne fazla ne eksik olarak tam bin ay eder. İKİNCİSİ: Müd detin toplamı olan doksan iki seneden Yezid'in öldümü üzerine Abdullah b. Zübeyr hazretlerinin muhalif olarak halifeliliği müd deti olan dokuz seneye yakın zaman da Emeviler'in istiklalinden çıkarılması gerekeceğine de işaret olabilir ki, bu da araştırma yapmak suretiyle incelense

aynı sonuca varılabilir. Emevi melikleri içinde Birinci Yezid'in zamanında Hz. Huseyin'in şehid edilmesi, dokuzuncuları olan İkinci Yezid b. Abdilmelik'in, onbirincileri olan İkinci Velid b. Yezid b. Abdilmelik'in sapıklık ve ahlâksızlıkları sebebiyle hayırsızlıkla bilinen sekiz kâsur sene müddetleri doksan ikiden çkarıldığı takdirde de seksen ç sene kâsur ay kalır ki, bu da aynı sonuç demektir. Şu halde bin ay ile yetinilmesi bu ç ihtimalden birine ve hatta her birine işaret olacağı cihetle bin ay yaklaşık değil, tahkikî olarak bu husustaki geleceği bçn inceliğiyle ifade eden bir mucize vahyolmuş olur. Bu şekilde Rîzî'nin hikîye ettiği vechile Kîdî Abdçcebbar'ın aşağıdaki itirazı da varid olmaz. Kîdî Abdçcebbar zikredilen rivayeti ayıplayarak demiştir ki: Bu bin ayın Emeviler'e ait gçnler olması uzaktır. çnkç Emeviler'in gçnleri yerilmiştir. Allah Teîlî Kadir gecesinin faziletini zikrederken çyle yerilmiş olan gçnlerle karşılaştırarak zikretmez. Yani ism-i tafdil olduğu için bin aydan daha hayırlıdır demek, o bin ayın da hayır olmasını gerektirir. Bu ise Emevi devleti gçnlerinin yerilmesi değil, çğçlmesi demek olacağı cihetle yakışmaz, diye yermiştir. Rîzî de buna karşı demiştir ki: Bu yerme, zayıftır. Zira Emeviler'in zamanları, dçnya saadeti itibarıyla bçyçk gçnlerdir. Onun için Allah Teîlî'nin şçyle demiş olması mçmkçnsçz olmaz: "Ben sana bir gece verdim ki, dinî saadet itibarıyla o gece Emevi gçnlerinin dçnyevî saadetinden çok daha hayırlı ve daha faziletlidir". Gerçekte Emeviler'in gçnlerinin Resulullah'a hoş gelmeyecek, gçcçne gidecek kçtçlçkleri, şer yçnleri de bulunmakla beraber bçyçk fetihleri ve İslîm'in o sırada geçirmekte olduğu fikir ayrılığı ve ihtilîl buhranlarının çnçne geçerek birliği iadesi gibi dinî, dçnyevî hayır ve saadet yçnleri de çok olduğu inkîr edilemez. Bin ay hakkında bizim arzettiğimiz dçşçnceye gçre ise şer yçnleri çkarılıp atılarak çyle hayır içine alan aylarla bildirilmiş olduğu cihetle anılan yerme ve itirazın varid de olmayacağı anlaşılır. Hakikatte Kadir gecesi, gerek meşhur olduğu çzere Kur'în'in ilk nazil olduğu peygamberlik gecesi olarak dçşçnçlsçn, gerekse Bedir gecesi olsun, iki takdirde de onun nice nice asırlara, devletlere hîkim olan hayır ve hareketi Emevi devletinin en hayırlı gçnler ve aylarından daha hayırlıdır. Onların bu hayırlı gçnleri de bin ay kadar olacaktır, denilmekte açık bir mînî ve mucize bulunduğunu inkîrın mînîsı yoktur. Sonra bunu birtakım kimselerin sandığı çzere Emeviler'in sırf aleyhine kabul etmek doğru olmayacağı gibi, her yçnden lehlerine kabul etmek de doğru olmayacaktır. Bununla beraber hadisin rivayetinden sıhhati isbat edilemeyip naklî kıymeti sonuçta Tirmizî'nin dediği gibi zayıf olmaktan kurtarılamadığı cihetle tefsiri yalnız buna dayandırmak da doğru olamaz. Onun için en gçzel mînî bu rivayetlere ihtimal ile beraber, İbnç Cerir'in dediği gibi mutlak olarak Kadir gecesinde amel, Kadir gecesi bulunmayan bin ay amelden daha hayırlıdır, diye anlamaktır ki, bu da onun hayırlılığı sayısız olduğunu açklamakla Peygamber ve çmmetine çzel bir mçjdedir. Şimdi onun hayırlılığı şçyle beyan olunuyor. 4. "İner" fiil-i muzarî, aslı 'dçr. Yani ilerde iner, Peyderpey iner melekler ve ruh onda. Şihab'ın beyanına gçre bu zamirinde iki vecih vardır: Birisi: Geceye ait olmasıdır ki, bu şekilde ruh, melaikeye atfedilerek, o gecede melekler ve ruh Peyderpey iner demek olur, zahiri de budur. İkincisi: Melîikeye ait, vav da hîliye olmasıdır ki, Ruh içlerinde olduğu halde melekler iner demektir. Tefsircilerin çoğunluğunun gçrçşçne gçre Ruh'tan maksat Cibril'dir. Bazıları da, Ruh bçyçk bir melektir ki, gçkleri ve yeri yutsa ona bir lokma olur, demişlerdir. Burada "Allah'ın rahmetinden çmit kesmeyin." (Yusuf, 12/87) gibi rahmet

mânâsına olduğunu da söylemişlerdir. Ve daha çeşitli görüşler vardır. (Nebe', Meâric ve İsrâ Sûresi'nde "De ki: 'Ruh Rabbimin emrindendir." (İsra, 17/85) âyetinde geçen açıklamalara bkz.) Herhalde bundan Ruh'un melâikeden daha özel olduğu anlaşılır. Bazıları bunların dünya semasına indiğini söylemişlerse de açık olan, yere ve kadire mazhar olan kimselere inmeleridir. Rablerinin izniyle. Âyette "Rab" tekil, muzafun ileyh olan "hüm" zamiri çoğuldur. Dilimizde "Rablerinin" diye tercemesinde "rab" çoğulmuş gibi bir benzeş meydana geliyor. Yanlış anlaşılmasın, maksat kendilerinin Rabbi olan Allah Teâlâ'nın izniyle inerler demektir. "Biz ancak Rabbimizin emriyle ineriz." (Meryem, 19/64) buyurulduğu üzere meleklerin inişi Allah'ın emriyle olduğu bilinirken bunu açıklamanın faydası bu işin özellikle önem ve büyüklüğüne tenbihtir. Her emirden. Bu öncesine de, sonrasına da ilgili olabilir. Birincisine göre ecliyye olarak 'ye müteallık, yani o gece yerine getirilmesi takdir edilmiş olan her emir için demektir, deniliyor. Bununla beraber izinle ilgili olması daha yakındır. Hep hayırla ilgili veya din ve dünya ile ilgili yerine getirilecek her emirden izniyle demek olur ki, bu şekilde izni açıklamanın asıl hikmeti bu genelleme olduğu da anlaşılır. Zira bu gece ilerisi için hâkim, her türlü mukadderatın tayin edildiği ve birbirinden ayrıldığı gece olduğundan diğer vakitlerde olduğu gibi yalnızca özel bir emirle ilgili izinle değil, her emirden izin ile inerler. "De ki: 'Ruh Rabbimin emrindendir." (İsra, 17/85) âyeti gereğince, Ruh Rabbânî emirden olduğu cihetle burada ruhun en büyük Ruh, meleklerin inişi de o en büyük ruhun emrinde nüzul olduğunu mânî bir beyan gibi de olur. "Melekleri, kullarından dilediğine, emrinden ruh ile indirir." (Nahl, 16/2) âyetinin mefhumu olması da düşünülebilir. Ruh'un, Cibril ile tefsiri bu mânâların hepsinde geçerlidir. 5. Ancak her emrin hayır ve şâmil olması ihtimaline karşı, "Kadr"e mazhar olacaklar hakkında ş&er ihtimalini defetmek için buyuruluyor ki, bir selâm. Yani sırf selamettir. Yahut Allah tarafından bir selamdır. Melekler, müminlere selam verir dururlar, buna bağlı olduğuna göre, her emirden, korkulu her şeyden selâmettir. Yahut selamet müjdesi, selamet tebliği olan bir selamdır. O gece, Ta fecrin doğuşuna veya doğuş zamanına kadar. Daha Türkçesi tanyeri ağarınca, sabah oluncaya kadar. Bu mânâya göre mukaddem (önce gelmiş) haber, muahhar (sona getirilmiş) mübtedadır. Bu takdirde 'da vakıf edilmemesi lâzım gelir. Fakat bundan başka İbnü Abbas'tan rivayet edilmiş olarak üzerinde vakıf yapmak da caiz görülmüştür ki bu şekilde "selam", mahzuf mübtedânın haberi olarak "bu, her bir emirden selamdır" meâlinde bir cümle, 'de, mübteda ve haber olarak ayrı bir cümle olmuş olur. Masdarın mâmûlününce getirmek caiz olmadığı hakkındaki Nahiv kaidesi ile olan itiraza, zarfların bundan istisnasıyla cevap verilmiş olduğu da meşhurdur. Bununla beraber, bize öyle geliyor ki, burada selam, sözündeki selam gilbi haberi hazfedilmiş mübteda yahut mukaddem haber olarak melâikeden veya doğrudan doğruya Allah tarafından selam olması üzere cümle-i mutariza olması tartışmaya hiç yer bırakmaz ve her hangisi olursa olsun asıl maksat Kadir gecesinin içine alabileceği bir baskı anlayışından veya emrin umumundan dolayı Peygamber ve ümmetine bir ş&er ve zarar ihtimalini uzaklaştırmakla sırf hayır ve selameti anlatma ve müjdelemedir. Yahbî gibi bazıları 'de vakfı caiz görümemişler ve demişlerdir ki: Bu şekilde beyanın bir faydası olmaz. Çünkü her gecenin sabaha kadar olduğu malumdur. Fakat bunda da o fevkalâde olan hayır ve selametin bazı saatlere tahsis edilmiş olmayıp sabaha kadar devam ettiği, haberin faydasının gereği kabilinden olarak, işaret edilme faydası bulunacağı inkâr olunamaz. İşte Kadir gecesini büyük büyük mukadderatın tayin ve yerine

getirilmesi maksadıyla her emirden görevli meleklerin ve ruhun peyderpey inmesiyle, yeryüzünde büyük bir tazyik (baskı) meydana getiren fevkalâde büyük bir ruhâniyete erişmiş ve sabah oluncaya kadar böyle hayır ve selamet olan büyük bir gecedir. Böyle bir gecenin sabahı ise sırf hayır ve selamet olacağı öncelikle sabit olur. Yani burada hayır ve selamet mânâsına göre "hatta" gayesinde ters anlamı (mefhum-ı muhalif) yoktur. Hatta gece mefhumuna göre iskat-ı maverâ (dışındakileri düşürme) ifade ederse de asıl sözün sevk edildiği hayır ve selamet anlamına göre iskat (düşürme) içinde değil, hükmü uzatmak içindedir. Çünkü "Ağardığı zaman sabaha andolsun." (Müddessir, 74/34) ve "Kuşluk vaktine andolsun." (Duhâ, 93/1) kasemlerinden de anlaşıldığı üzere fecrin doğuşu ve sabahın ağarması ve duhâ (kuşluk vakti)nin yayılması âdet olarak bir işaret delilidir. Nitekim Râzî'nin nakli üzere bu gecenin gündüzünü takip etmesini istemesi meselesinde İmam Şa'bî demiştir ki: Evet gündüzü de gecesi gibidir. Bunun selam ve selamet olmasına verilen mânâlar şunlardır: 1- Meleklerin müminlere selam ve duasının çokluğu. 2- Şerlerden ve âfetlerden salim olmak mânâsına tam selamet ve menfaat, hayır olması ki, şeytanın saldırısından selamet mânâsı da bunda dahildir. 3- Ebu Müslim'in gürüşüne güre korkulu rüzgarlardan, yıldırımlardan ve bunlara benzer ezalardan salim olmasıdır. 4- Bülümlemlerinin her birinde ibadet etmek bin aydan hayırlı olmakta farklılıktan salim olmasıdır. Çünkü diğer gecelerde farz ilk üccedil;te birinde, nafilerle ortasında, dua seherde olması müstehaptır. Şu da bilinmiş olsun ki, bu mübarek gecede dua sünnettir. O icabet vakitlerinden birisidir. İmam Ahmed ve sahih diyerek Tirmizî, Nesaî, İbnü Mâce ve daha diğerleri Hz. Aişe'den şüyle rivayet etmişlerdir: Demiştir ki: "Ey Allah'ın Resulü, Kadir gecesine rastlarsam ne diyeyim?" dedim. Buyurdu ki: "Allah'ım sen affedicisin, affi seversin, beni affeyle, de." Aynı şekilde namaz ve diğer ibadet şekilleri ile gayret ederek çalışmak da sünnettir. Süfyan-ı Sevrî demiştir ki, o gece dua etmek, namaz kılmaktan daha sevaptır. Kur'ân okuyup da dua ederse güzel olur. Resul-i Ekrem (s.a.v.) hazretleri Ramazan geceleri gayretle çalışır ve tertîl ile Kur'ân okurdu. Rahmet âyeti geçtikçe ister, azap âyeti geçtikçe Allah'a sığınır. İbnü Receb de demiştir ki: En mükemmel olan namaz, Kur'ân kırâeti, dua, tefekkürü toplamaktır. Peygamber (s.a.v.) bunların hepsini yaptı. Özellikle son onunda daha çok yaptı. Bazıları demişlerdir ki: Teravih ile kıyam meydana gelir. Beyhakî, Enes b. Malik (r.a.)'ten şüyle rivayet etmiştir: Resulullah buyurdu ki: "Her kim Ramazan ayı çıncaya kadar akşam ve yatsı namazlarını cemaatle kılsa Kadir gecesinden birçok haz alır." Malik ve İbnü Ebi Şeybe ve İbnü Zencîye, Beyhakî Said b. Müseyyeb'den rivayet etmişlerdir ki: Kadir gecesi yatsı namazında cemaatte hayır bulunan ondan nasibini almış olur. İbnü Hacer Heytemî (rh.a.) Tuhfetü'l-Muhtâc'da der ki: Kadir gecesini gürene, saklaması sünnettir. Onun kemâliyle faziletine ancak Allah Teâlâ'nin bildirdiği kimseler nail olur. Kadir gecesini gürmek ne demek olduğu hakkında da âlimler hayli bahisler yapmışlardır. Alîsî'nin açıkladığı üzere açık olan budur ki: Onu gürmek demek, ona mahsus olan nurlar ile meleklerin inmesi gibi özelliklere, ilmi ifade eden alametleri gürmek yahut öyle bir ilmi ifade eden ve hakikati ancak ehline bilinen bir keşfe ermektir. Kadir gecesi, meşhur olduğu üzere, Kur'ân'ın nazil olduğu veya sabahında Bedir zaferinin vuku bulduğu gece olduğuna güre o bir defa olmuş geçmiştir. Her sene Ramazan'da olacak olan onun şeref ve hatırasıdır, demek olur. Nitekim bazıları onun bir defa olup kalktığını kabul etmişlerdir. Fakat Kadir gecesi onlardan dolayı değil,

onlar Kadir gecesine rastlamış olduğuna göre de Kadir gecesi bütün senelerinde gizli olup, en ok Ramazan'da ve en ok son onunda ve en ok yirmi yedinci veya sonuncu gece olması ihtimali en galip bulunan mübarek bir takdir gecesi olarak tekrar eder ki, bilinen, öğünluğun göre de budur. Ve "bin aydan hayırlıdır" yetinden ortaya çıkan da bu gecenin "günlerin efendisi" olan cuma ve arefe gecelerinden de daha faziletli olmasıdır. Bununla beraber bunda da hayli münaaka edilmiştir. Bu yet gereğince bunun Mirac gecesinden de daha faziletli olması gerekir. Fakat yukarılarda da geçtiği üzere Resulullah hakkında Mirac gecesi daha faziletli, İmmet hakkında da Kadir gecesi daha faziletli olduğu söylenmiştir. Fakat Kadir gecesi, senelerinde dinde gizli bir gece olduğuna göre bu büyük olayların hepsi birer Kadir gecesine tesadüf etmiş olması, bütün ihtilafı kaldıracak olan en güzel bir şekil olmuş olur. Bunlar dinde Kur'an'ın ilk nazil olduğu Kadir gecesi ise, hepsinden en faziletli olan yegane Kadir gecesi olması gerektir ki, her Ramazan'ın yirmi yedinci gecesi, bunun her seneler devretmiş olma şerefiyle gizli olan Kadir gecesine isabeti en ok dinde dinde bir gece olduğu cihetle öğünluğun göre; burada toplanmıştır. Bunun göre;nde de gecesi gibi dua ve ibadet ile mücahede sünnet olur. Ki bunda eşitli müteallalar sebebiyle meydana gelen farklılıklar da ortadan kaldırılmış olur. Zira bilinmektedir ki yerlerinde bir yerde gece olurken, diğer bir yerde göre;nde olur. Her iklimde bulunan kendi gecesini ihya etmek suretiyle aynı hayır ve selametten faydalanırsa da göre;nde;yle beraber hesap edilmesi, icabet inde daha ihtiyatlı demektir. Bütün bu açıklamadan sonra sürenin kendisinden sonrasına bağlanmasından çıkacak olan münaaka; da şu olur: O okunması emredilen Kur'an'ı bütünyle bir Kadir gecesinde indiren biz büyük şan sahibi olan Rabbin olduğumuz inde; ancak bize secde et ve yaklaş. Bu münaaka;da ise Mirac gecesinin daha büyük oluşunu anlamak mümkün olur. Cenab-ı Allah biz kullarını da Kadir gecesinin hayır ve faziletine eren salih kullar zümresine soksun. Alimlerin kaydettiği üzere Sofiyye ıstılahında Kadir gecesi, Allah yolunu tutanın, sevilen Hakk'a oranla kıymet ve mertebesini tanıyacağı güzel bir tecelliye erdiği gecedir ki, o gece hak yolcusunun aynı toplantıya ve marifette yetişkinler makamına ilk girdiği vaktidir. Nitekim İbn Farid bu münaaka;da şu beyti ne güzel söylemiştir: "Eğer o sevgili yaklaşırsa bütün geceler Kadir gecesidir, Nasıl ki bütün kavuşma günleri Cuma günüdür." Şeyhin bu beytinde Cuma gününün Kadir gecesinden daha faziletli olması göre;ne de işaret vardır. "Allah doğru yolu gösterendir, ancak maksad;da şerh; O'dur."

[İslam ve Hayat, Güncel Vaaz ve Hutbeler](#)